

“Velocitat, provisionalitat i desconfiança caracteritzen la nostra societat”

S social.cat/entrevista/7320/velocitat-provisionalitat-i-desconfianca-caracteritzen-la-nostra-societat

L'antropòleg i monjo de Montserrat, Lluís Duch, al despatx de Fragmenta Editorial, a Gràcia | Social.cat

Cristina Garde [@ccgarde](https://twitter.com/ccgarde)
Mar Barberà [@marxaldiga](https://twitter.com/marxaldiga)

“El gnosticisme és una religió mundial i es caracteritza per la despreocupació envers els altres i per una retirada cap a l’interior”, comença a explicar Lluís Duch, antropòleg i monjo de Montserrat, en un despatx expedit de l’editorial que li ha publicat l’assaig ‘L’exili de Déu’ (Fragmenta Editorial, 2017). Duch ens atén amb el to càlid, la rialla tímida i el got d’aigua intacte. “Aquesta despreocupació o desconfiança es produeix cap a totes les institucions, no només la religiosa, sinó també la política, la social i, fins i tot, la familiar. La confiança es trasllada llavors al Jo, en un afany per salvar-lo”, segueix. Amb la plaça del Nord de fons, al barri de Gràcia de Barcelona que el va veure néixer ara fa més de vuitanta anys, la conversa no s’atura. El temps, en canvi, sembla que ha quedat congelat.

Vostè afirma que el gnosticisme és una religió mundial que ens duu a entotsolar-nos, però què implica aquesta retirada interior?

Quan el vincle social s’ha malmès, com passa actualment, hi té molta vigència això que anomenem la cultura del Jo. És llavors quan apareixen fenòmens com l’anorèxia o la vigorèxia, patologies centrades en el cos. En una societat on hi ha una forta presència de gnosticisme, com és la nostra, també hi ha una forta presència de *desafiliació*. Aquests últims anys, partits polítics, esglésies o clubs esportius han perdut afiliació. Com a reacció, però, també es donen moviments d’hiperafiliació.

I per quins motius neix aquesta desconfiança? Creu que els polítics han banalitzat la societat amb els seus discursos?

Crec que a la política ha entrat en joc una qüestió que aquell antropòleg francès, Guy Debord, ja va assenyalar a la dècada dels seixanta. Vivim en l’era de l’espectacularització. Tot es converteix en un espectacle, fins i tot

les formes d'exercici del poder. Els Estats o els grups de pressió ja no necessiten de la força bruta. En poden també fer servir, és clar, però amb l'acomentament de la gent ja n'hi ha prou per dominar. No sé si heu llegit la novel·la *Un món feliç* de l'Aldoux Huxley. Com passa al llibre, la societat ha perdut la capacitat crítica i té la sensació que viu en un món ple de possibilitats. I aleshores, en aquest món feliç, arriba la fractura, la crisi d'aquests últims set o vuit anys. Tot semblava que funcionava, però era una il·lusió. Quan el principi de realitat s'imposa, el món feliç es converteix en un món terrible, sense perspectives.

Com de terrible?

Hi ha un autor austríac, l'Alfred Schütz, que va viure el període d'entreguerres i va haver d'exiliar-se als Estats Units, que analitza els moviments contraculturals, els *hippies*, i es pregunta per què sorgeixen. La resposta crec que és aplicable als nostres dies. Ell diu que el que s'ha trencat és el món donat per garantit. El que ve després és el final d'un cert món.

“La societat té la sensació que viu en un món de possibilitats. I llavors arriba la crisi i el món feliç es converteix en un món sense perspectives”

I què passa quan en una societat es trenquen els principis que la sostenen?

El que passa és que alguna altra entitat ve a ocupar aquell lloc. En les nostres societats ho han fet els mitjans de comunicació de masses, com la televisió, que pensem que no ens enganyaran, encara que de vegades no hi estiguem d'acord.

Però aquests mitjans de comunicació sí que ens enganyen. Es perverteix el llenguatge i, amb l'aparença de la veritat, se'ns diuen mentides. Ara s'usa el terme 'postveritat' per explicar com ho fan.

Sí, és clar. El concepte de *postveritat* és un terme creat des del món anglosaxó no fa massa, però a l'Europa de principis del segle XX hi ha un seguit d'autors, com Wittgenstein, Freud, Hoffmansthal, Canetti o Rilke, que ja s'adonen de la creixent crisi del llenguatge, de la paraula o, si es vol, de les expressivitats humanes. Per sortir d'aquesta crisi creuen que hi ha dos camins. El primer és el camí de les psicologies de les profunditats, el que nosaltres anomenem la psicoanàlisi, una mena d'intent de recuperar la infantesa perduda. L'altra opció és una fugida cap a l'oblit. “Per quatre dies que vivim, passem-nos-ho bé”, ens diuen, el famós *Carpe Diem* dels llatins. Aquest oblit, però, és un oblit del passat, però també de les previsions de futur, del que passarà, que són les dues formes que tenim els éssers humans de relacionar-nos amb la memòria.

Tanmateix, no sembla que aquesta desmemòria hagi estat elegida. Vostè recorda sovint a George Steiner, que assenyalava que l'amnèsia havia estat planificada.

Sí. La memòria d'aquesta andròmina –assenyala el mòbil de sobre la taula–, no oblida res. En canvi, la nostra memòria és un joc de record i oblit. No sé si heu llegit la gran novel·la de Marcel Proust, *A la recerca del temps perdut*. Allà, ell escriu, ben al començament, com és d'involuntària la memòria. Està sucant una magdalena en una tassa de te i, de sobte, recorda com l'àvia l'esperava amb una tassa de te i una magdalena a la tornada del col·legi. Era un record que tenia oblidadíssim! Doncs bé, en els anys anteriors a la crisi, la gent vivia tan bé que es va oblidar del que costava tot plegat, perquè el diner era fàcil. L'amnèsia havia desarticulat la societat. Per això no hi hagut pràcticament protesta popular.

“Quan era petit, el gran valor era l'estabilitat. En canvi, en els nostres temps, el gran valor és la provisionalitat. L'amnèsia també ha desarticulat la societat”

Però vostè no creu que aquesta crisi ha despertat certes consciències. Com hem d'entendre, sinó, el moviment dels indignats?

Quan estudiava antropologia urbana, un dels màxims teòrics d'aleshores, Maurice Duverger, i referint-se a la França dels anys cinquanta i seixanta, deia: "Quan hi ha un 10% d'atur, hi ha trasbalsos al carrer". Parlava d'un moment en què els sindicats i els partits d'esquerres eren molt potents. Aquí, a l'Estat espanyol, en canvi, vam arribar al 25% d'atur i, sí, van sortir al carrer els indignats, però van ser actituds menors, si es compara amb les que hi havia hagut anys enrere. La població en general no va reaccionar, perquè no podia reaccionar, perquè no estava articulada. El cos social s'havia desintegrat. És cert, però, que hi va haver i està havent-hi una certa recomposició del teixit social, però només una mica.

Creu que es pot reconstruir aquest teixit social?

No m'agrada fer pronòstics perquè en les nostres societats hi ha un factor absolutament nou que ho impedeix: el creixement exponencial de la velocitat. En tots els moments històrics, qui era més veloç era qui tenia més poder, però des de la Segona Guerra Mundial, el creixement de la velocitat té unes dimensions! Qualsevol cosa pensada o somniada pot fer-se present. I per això hi ha aquesta bogeria per estar al dia. Encara s'està en plena temporada d'estiu que ja hi ha rebaixes. Quan era petit, el gran valor era l'estabilitat, en l'ofici, en la família, en l'habitatge, en l'estalvi. En canvi, en els nostres temps, el gran valor és la provisionalitat, és a dir, la incursió de la velocitat en la vida quotidiana.

Això es vincula amb allò que Zygmunt Bauman anomena societats líquides?

Sí. Bauman empra aquesta expressió, perquè, així com un líquid adopta la forma d'un recipient, la velocitat i la provisionalitat fan que no hi hagi formes socials preestablertes. Velocitat, provisionalitat i desconfiança són la tríada que descriu la nostra societat.

Lluís Duch, en un moment de l'entrevista | Social.cat

I en aquest context, com s'entén, doncs, un procés com el català? Sí que hi ha hagut una afiliació, no?

Bé, aquí crec que el que hi ha és la reacció de les perifèries contra el centre. Aquest dilema ve de lluny, però en un context de descomposició de la societat com és el nostre, els éssers humans tenim el gran neguit per la identitat o, millor dit, pels processos d'identificació. Qui soc jo? Qui som nosaltres? Cadascú dona la resposta que li sembla més correcta tenint en compte la que donen les persones amb qui tenim afinitats. El procés català costa molt d'analitzar des de l'antropologia. Des de la política potser costa menys. Un dels múltiples factors que hi intervé és la funció tan negativa que ha jugat Castella com a centre polític, no només a Catalunya, sinó també

als països llatinoamericans. Viatjo sovint a Mèxic i allà les elits mexicanes fan el mateix que en el seu moment van fer els colonitzadors castellans i, al final, els autòctons continuen estant en una situació pèssima. Sempre ens convertim en allò que combatem.

Vostè pensa que els polítics catalans es poden convertir en allò que combaten?

És molt difícil fer-ne un judici, però els processos d'imitació són molt humans. Si no hi ha imitació, no hi ha ésser humà. Sovint tenim la idea que tot comença endins, però comença enfora. Aquí, però, s'hi troba un dels perills més gran de l'ésser humà: si només interioritzes, si només imites, aleshores no hi ha procés crític. La imitació és important, en un primer moment, però, després, cal que es reveli l'esperit crític. Els mitjans de comunicació i la propaganda, avui, intenten que hi hagi només una imitació pura i dura.

“El procés català no s'entén sense la funció tan negativa que ha jugat Castella com a centre polític, però hi ha el risc de convertir-nos en allò que combatem”

Això també passa a les xarxes socials...

És una gran temptació per als mitjans i les xarxes socials desactivar l'esperit crític i uniformitzar la societat.

I el poder se n'aprofita, d'aquesta temptació.

El poder sempre ha utilitzat les narratives per legitimar-se i constituir-se. Els éssers humans ens movem entre la narració i l'explicació. Les explicacions són òbvies, són unívokes. En canvi, les narracions són equívokes. Per exemple, cada generació i cada persona interpreta els contes d'una manera concreta. També passa amb els llibres sagrats, com la Bíblia o l'Alcorà. La narració, doncs, sempre és la interpretació que fas en un lloc i moment concrets. En aquesta interpretació, hi intervé també l'entorn: el context, la família, l'escola... Som hereus d'una biologia, però també d'una societat. Aquestes herències de vegades ens poden fer creure que el moment present no és més que un trànsit sense importància, i que el que importa és el passat o el futur. La posició més raonable, per a mi, és viure en el moment present, que és el que ens presenta reptes, dilemes i interrogants. Per fer-ho, és clar, el passat que hem viscut i el futur que imaginem hi intervenen, però no són el lloc que habitem.

I quines conseqüències pot tenir que no visquem el moment present?

Doncs se'n deriven, per exemple, conseqüències per a la salut. En el fons, moltes malalties són malalties del passat o del futur. Fa molts anys vaig conèixer el doctor Ramon Sarró, un catedràtic de psiquiatria de la Universitat de Barcelona que havia estat deixeble de Freud, que ja advertia de la manca de salut col·lectiva que hi havia a Catalunya. Ja aleshores s'adonava d'una sèrie de símptomes que anticipaven el que està passant. Li preocupava, per exemple, la proliferació del soroll, de la contaminació, la manca de metres quadrats dels habitatges i la sobreacceleració. Tots aquests factors deia, afectaven la salut col·lectiva i, de retruc, també la salut individual.

“La imitació és important, però després cal que es reveli l'esperit crític. Els mitjans de comunicació intenten que hi hagi només una imitació pura i dura”

Així és com cal comprendre les malalties immunològiques, l'estrès, la depressió, l'ansietat o la fatiga?

Sí, és clar. Com que els éssers humans som imitatius, moltes vegades, en aquest procés d'imitació, també hi ha la *patologització*.

Describeu un context força pessimista. Ha parlat de crisi de la paraula, de crisi de la confiança, de crisi de la memòria i de crisi de la salut. Com ens refem de tot plegat?

Caldrà fer un treball individual, que afecti després al col·lectiu, perquè els sistemes de poder no estan en condicions d'ajudar-nos, estan massa tocats per la desconfiança. Avui dia, quan parlem de classe política o judicial ja arrufem el nas. Això costa molt de recuperar. A més, si fins la Segona Guerra Mundial el poder totalitari era personalista, ara el poder es caracteritza per l'anonimat i això és bastant inquietant. Hi ha una sèrie d'homes i dones de palla, però els interessos que hi ha al darrera són desconeguts.

Aquest anonimat en l'exercici del poder ens provoca una certa inquietud.

Hem estat formats per argumentar contra els totalitarismes com els que escriu Hannah Arendt, que actuaven per la via de la coacció i de la força, però el poder actual, anònim, més aviat actua per la via de la seducció. Aquest és un canvi importantíssim. La coacció paralitza el cos, però, en canvi, la seducció penetra fins a l'última entranya de l'ésser humà, fins un nivell que és molt més profund i decisiu. L'any que va caure el mur de Berlín i va començar la Guerra Freda, vaig fer un viatge a Munic. Allà, un capellà polonès em va dir que nosaltres pensàvem que a Polònia o a Hongria tot canviava perquè la gent volia llibertat i justícia. En realitat, el que la gent volia era tenir les mateixes coses que veia a les televisions de l'Oest: cases confortables i cotxes. El principi de la seducció. Aquell home tenia tota la raó.

Com es combat aquesta seducció del mal, si se'ns permet dir-ho així? Vostè parla sovint de la paràbola del bon samarità.

Es combat des del pla ètic, en les respostes quotidianes que donen els homes i les dones. S'ha de fer cas per cas, situació per situació. Aquí no calen gaires articulacions ni sistemes. El bon samarità és la persona que fa el que creu que ha de fer sense qüestionar-se. A la paràbola, els que posen dubtes sobre com ajudar el desvalgut són el sacerdot i el levita. Ho fan perquè el ferit és jueu i no se'ls permet, per aquest motiu, socorre'l. En canvi, el bon samarità ajuda tothom sigui quin sigui el seu origen. El sacerdot i el levita són màximament morals, però no són ètics, mentre que el samarità és màximament immoral, però és ètic.

“La Constitució ha servit per quelcom, però ha estat un entrebanc per a molts. La moral és legislable, però l'ètica no. Per això, la legislació s'ha de poder canviar”

Què impulsa aquesta ètica samaritana? L'amor?

Sí. L'amor, la compassió, la simpatia, l'empatia.

Quines són les motivacions del sacerdot i del levita?

Molt clares: complir la llei.

Quines són les motivacions del samarità?

Posar-se en la pell de l'altre.

És això el que ens manca avui, posar-nos en la pell de l'altre?

Diria que sí. Mai com en el moment actual hi ha hagut tanta legislació, però no ens cal oblidar que tota norma és un a priori, una convenció i, per tant, depèn d'un espai i d'un temps. Cap legislació és absoluta i intemporal. Tota legislació pot quedar obsoleta. Els éssers humans tenim la tendència, perquè ens convé, a sacralitzar certes coses, perquè siguin intocables. Però això és una enorme fal·làcia. La Constitució, per exemple, està feta en un temps, un espai i un llenguatge, amb uns interessos, sovint subterrànics. Potser la Constitució ha servit per alguna cosa, però ha estat un entrebanc i un destorb per a molts. La moral és *legislable*, però l'ètica no ho és. Per això, si convé, la legislació es pot canviar.

Subscriu-te al [butlletí](#) de **Social.cat** per rebre les últimes novetats al teu correu.

